

ЮРИДИЧНИЙ НАУКОВИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ
ФАХОВЕ ВИДАННЯ

www.lsej.org.ua

1' 2021

**Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки України**

**Електронне наукове фахове видання
«Юридичний науковий
електронний журнал»**

№ 1, 2021

**На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1)
журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук
(081 – Право, 262 – Правоохоронна діяльність, 293 – Міжнародне право)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

**Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.**

**Запорізький національний університет
Запоріжжя 2021**

Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор

Заступник головного редактора:

Бондар Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор

Відповідальний секретар:

Віхляєв Михайло Юрійович – доктор юридичних наук, доцент

Члени редакційної колегії:

Батюк Олег Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент;

Биргеу Михайло Михайлович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова);

Болокан Інна Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент;

Верлос Наталя Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент;

Волошина Владлена Костянтинівна – кандидат юридичних наук, доцент;

Галіцина Наталя Вікторівна – доктор юридичних наук, доцент;

Демидова Ірина Андріївна – кандидат юридичних наук, доцент (Республіка Білорусь);

Діхтієвський Петро Васильович – доктор юридичних наук, професор;

Дугенець Олександр Сергійович – доктор юридичних наук, професор (Російська Федерація);

Дудоров Олександр Олексійович – доктор юридичних наук, професор;

Ібрагімов Соліджон Ібрагімович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан);

Колпаков Валерій Костянтинович – доктор юридичних наук, професор;

Курінний Євген Володимирович – доктор юридичних наук, професор;

Кушнір Сергій Миколайович – доктор юридичних наук, професор;

Сильченко Микола Володимирович – доктор юридичних наук, професор (Республіка Білорусь);

Стеценко Семен Григорович – доктор юридичних наук, професор;

Тернушак Михайло Михайлович – доктор юридичних наук;

Уільям Дж. Уоткінс – доктор юридичних наук (США);

Федчишин Дмитро Володимирович – кандидат юридичних наук;

Шарая Анна Анатоліївна – кандидат юридичних наук.

*Рекомендовано до опублікування вченою радою
Запорізького національного університету,
протокол № 6 від 26.01.2021 р.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

Камардіна Ю.В., Дресвяннікова В.Д., Дзигар Д.С. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	12
Кузніченко С.О. ОГЛЯД СТАНДАРТІВ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	17
Макарчук В.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ.....	21
Решивська Я.В., Шпиталенко Г.А., Барановська Т.В. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УСРР 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	25
Сковронський Д.М. АРГУМЕНТАТИВНІСТЬ І КРАСНОМОВСТВО ПРАВНИКІВ У ПРАКТИЦІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	30
Скуріхін С.М. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЦЕРКОВНОГО СЛУЖІННЯ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	33
Ткаля О.В., Кутовий В.В. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ І ВЗАЄМОВПЛИВ.....	38
Хаустова М.Г. ПРАВИЛА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ ТУРКМЕНИСТАНУ ТА РЕСПУБЛІКИ УЗБЕКІСТАН.....	42
Шевченко А.Є., Кудін С.В., Камаралі С.Є. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	48

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Дерев'яно С.С., Мустафасва С.М., Рябошапко М.О. ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ПРАВО НА ГІДНІСТЬ: НЕДОПУСТИМІСТЬ СТРАЖДАНЬ.....	52
Кулі-Іванченко К.К. МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	55
Мельничук О.Ф., Сухоребра Т.І. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	59
Старинський М.В., Завальна Ж.В. ДЖЕНТРИФІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПРАВА ЛЮДИНИ»: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	62

РОЗДІЛ 3

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Гончарова А.В., Мурач Д.В. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	67
Дяченко С.В., Яворська О.М. ОСВІТНІЙ ОМБУДСМЕН У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	72
Касинюк Л.А., Сенаторова С.М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ.....	75
Коваленко І.І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ.....	80
Коваленко Я.І. НЕОБХІДНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОМЕННЕ ІМ'Я ВІД DOS (DDOS) АТАК В УКРАЇНІ.....	84
Майна Г.Є. СПІВВІДНОШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ПУБЛІЧНОЇ ОБЦЯНКИ ВІНАГОРОДИ, ГРИ ТА ПАРІ.....	88
Мамчур Л.В., Тульчевська М.М. ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЙНУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС.....	92
Марчак А.Т., Дяченко С.В. ЄДИНІ ПІДХОДИ ДО СТАНДАРТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЄВРОПІ ТА В УКРАЇНІ.....	96
Чернега В.М. СУТНІСТЬ І СИСТЕМАТИКА СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ І ДОМОВЛЕНОСТЕЙ.....	100
Шабалін А.В. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ РЕЧОВИХ ПРАВ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	104

УДК 378.091.2-051:34

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**PECULIARITIES OF FORMATION OF LEGAL AWARENESS OF
ACQUIRERS OF HIGHER LEGAL EDUCATION**

**Камардіна Ю.В., к.ю.н., доцент
кафедри права та публічного адміністрування
*Маріупольський державний університет***

**Дресвяннікова В.Д., студентка IV курсу
*Маріупольський державний університет***

**Дзигар Д. С. , студентка I курсу
*Маріупольський державний університет***

Розглядаються особливості формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти. Уточнюється сутність структури правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти. Встановлено, що формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти має здійснюватися в освітньому процесі вузу, в умовах спеціальної організації правової освіти, навчання і виховання майбутніх фахівців. Виділяються і описуються проблеми в процесі формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти, вирішення яких забезпечить продуктивне здійснення професійної діяльності і дозволить продемонструвати професійні знання, вміння, навички. Підкреслимо, що ступінь володіння юридичними знаннями, здатність застосовувати ці знання на практиці, оціночне ставлення до права, сформованість соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій багато в чому визначає розвиток громадянського

суспільства і правової держави, до якого прагне сучасна Україна. Доведено, що існує об'єктивна необхідність розробки та впровадження програми підвищення рівня правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти, яка буде спрямована, на визнання правової освіти одним з визначальних чинників формування правосвідомості шляхом підтримки та заохоченням здобувачів вищої юридичної освіти вищими навчальними закладами в процесі навчання. У цій роботі, по-перше, було виявлено рівень сформованості правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти, по-друге, визначено специфіку правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти як майбутніх фахівців, які володіють змістовними знаннями не тільки виключно правничої компетенції, а й інших наук, які формують світогляд юриста; по-третє, представлені заходи юридичної спрямованості, які безпосередньо впливають на підвищення рівня правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти. Доведено, що заходи юридичної спрямованості зазвичай спрямовані на заохочення студентів до детального вивчення і дослідження окремого практичного чи теоретичного юридичного питання або ж проблеми, що безсумнівно сприяє розвитку правосвідомості студентів через розширення обсягу уявлень та знань про право в цілому.

Ключові слова: правосвідомість, правове виховання, правова культура, здобувач вищої юридичної освіти, рівень розвитку правосвідомості.

Peculiarities of formation of legal consciousness of applicants for higher legal education are considered. The essence of the structure of legal consciousness of applicants for higher legal education is specified. It is established that the formation of legal awareness of applicants for higher legal education should be carried out in the educational process of the university, in a special organization of legal education, training and education of future professionals. Problems in the process of formation of legal consciousness of applicants for higher legal education are singled out and described, the solution of which will ensure the productive implementation of professional activity and will allow to demonstrate professional knowledge, skills,

abilities. We emphasize that the degree of legal knowledge, the ability to apply this knowledge in practice, the evaluative attitude to law, the formation of socio-legal attitudes and values largely determines the development of civil society and the rule of law, which seeks modern Ukraine. It is proved that there is an objective need to develop and implement a program to raise the level of legal awareness of applicants for higher legal education, which will be aimed at recognizing legal education as one of the determining factors in forming legal awareness by supporting and encouraging higher legal education in higher education. In this work, firstly, the level of formation of legal awareness of applicants for higher legal education was identified, and secondly, the specifics of legal awareness of applicants for higher legal education as future professionals with substantial knowledge not only of legal competence, but also other sciences that form lawyer's worldview; thirdly, the measures of legal orientation are presented, which directly affect the increase of the level of legal awareness of the applicants of higher legal education. It is proved that legal measures are usually aimed at encouraging students to study in detail and study a particular practical or theoretical legal issue or problem, which undoubtedly contributes to the development of students' legal awareness by expanding the understanding and knowledge of law in general.

Key words: *legal awareness, legal education, legal culture, applicant for higher legal education, level of legal awareness development.*

Постановка проблеми. Проблема правосвідомості будь-якого суспільства є важливим показником суспільної трансформації, коли об'єктивно відбувається зміна ступеня зрілості конкретно-історичної правової системи. Це в повній мірі відноситься і до сучасної України. Трансформаційні перетворення в суспільстві повинні забезпечити верховенство закону на всій території України, створити умови для встановлення правопорядку, гарантувати захист прав і свобод людини і громадянина. Ефективність перетворень і рівень правосвідомості взаємозалежні, тому що саме від рівня правосвідомості залежить наскільки усвідомлено і, отже, активно, братимуть участь в даному процесі усі соціальні

групи. На сьогоднішній день стає очевидним, що саме студентська молодь - основа і майбутнє країни. Сьогодні система вищої освіти постійно видозмінюється під впливом загальноєвропейських трендів та Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), який поступово трансформується у ширший Європейський освітній простір. Перед вищими навчальними закладами ставляться нові завдання при підготовці майбутніх фахівців. Одним з таких завдань є формування правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти, створення особливого правового простору розвитку його особистості, що захищає права і свободи людини і громадянина без обмеження прав інших осіб. Тому дослідження питань правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти має актуальне значення.

Мета статті - правовий аналіз системоутворюючих чинників правосвідомості, що впливають на вибір способу поведінки особистості, зокрема у здобувачів вищої юридичної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження правосвідомості постійно проводилися вченими різних сфер: юриспруденції, філософії, соціології, психології та ін. Питання, пов'язані з класифікацією, визначенням суті, форми і юридичної природи правосвідомості були досліджені у працях вчених, які умовно можна поділити на кілька груп: вивчення проблеми правосвідомості на загальнотеоретичному рівні займалися вчені: С. С. Алексєєв, В. Д. Бабкін, О. В. Зайчук, Н. Ю. Коваленко, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, В. М. Кудрявцев, Г. О. Мурашин, Н. М. Оніщенко, О. В. Петришин, І. Ф. Рябко, О. Ф. Скакун та ін.; безпосередньо питанням, пов'язаним з особливостями формування правосвідомості молоді були присвячені праці: Л. А. Альохіної, А. В. Бичкової, Н. С. Дергай, А. В. Кордонської, О.Ю. Мироненко, А. С. Ткачук, Г. С. Хаварівської та ін. Незважаючи на те, що проблема правосвідомості є традиційною і достатньо вивченою, при тому, що всі аспекти цієї проблеми отримали всебічну і глибоку оцінку, поза сферою досліджень залишилось багато питань, в тому числі формування правосвідомості серед здобувачів вищої юридичної освіти, яка є однією з найважливіших проблем у вихованні юридично

грамотного, конкурентного члена суспільства з активною громадянською позицією.

Виклад основного матеріалу. Розуміння всіх складових правосвідомості є основою на шляху до його ефективного формування у фахівців різних напрямків. Це розуміння пояснюється нагальною потребою підготовки здобувачів вищої юридичної освіти як майбутніх фахівців, які володіють змістовними знаннями не тільки виключно правничої компетенції, а й інших наук, які формують світогляд юриста. Від якісного вирішення завдання розвитку правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти вищих навчальних закладів безпосередньо залежить розвиток правового суспільства в цілому. Здобувач вищої юридичної освіти, що володіє розвиненою правосвідомістю на рівні всіх його структурних елементів, здатний стати активним носієм правової культури, ідей права, справедливості, брати участь в зміцненні законності, підвищенні правової культури населення. Підкреслимо, що ступінь володіння юридичними знаннями, здатність застосовувати ці знання на практиці, оціночне ставлення до права, сформованість соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій багато в чому визначає розвиток громадянського суспільства і правової держави, до якого прагне сучасна Україна.

Вважаємо доцільним навести теоретичне обґрунтування інституту правосвідомості задля повного та всебічного розуміння проблеми правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти. Відтак, істотним моментом, що розкриває зміст поняття правової свідомості особистості на даному етапі, є зростання питомої ваги правового виховання та освіти особистості. Правосвідомість являє собою основу органічну складову частину правового життя організованого в державу суспільства. Правосвідомість – це форма суспільної відомості: ідей, почуттів, теорій, емоцій та правових настанов, що характеризує відношення особи, суспільства або окремих його елементів до права, юридичної практики, держави, справедливості у різних сферах життя, ефективної організації життєдіяльності держави, права та суспільства [1, с. 593; 2, с. 49].

Правосвідомість відображає правову дійсність, що склалася за конкретно-історичних умов у тій чи іншій країні, але водночас впливає на функціонування і розвиток правової системи. Вона є активним елементом системи правового регулювання суспільних відносин – право не може справляти свій регулятивний вплив інакше як через людей, безпосередньо діючи на їх свідомість [3].

З одного боку, правосвідомість – це сукупність ідей, поглядів, почуттів, що виражають ставлення особи або суспільства до права в усіх його проявах. З іншого боку, це спосіб впливу права через свідомість людини або групи людей. Право і правосвідомість не створюють одне одного. Вони знаходяться у зв'язку та тісній взаємодії. Право впливає на правосвідомість, складає уявлення суспільства про їх обов'язки, права та свободи, про чинне законодавство та правопорядок. Зі свого ж боку правосвідомість є в кожній людині та забезпечує повагу до права, його верховенство, здійснення політичної влади та обумовлює діяльність держави. [4, с. 555]

На формування і розвиток правосвідомості як одну з форм суспільної свідомості впливають соціально-політичні, економічні, культурні фактори, воно взаємопов'язане і взаємодіє з політичною свідомістю, мораллю, мистецтвом, релігією, філософією, наукою.

Структура правосвідомості поділяється на два відносно автономні рівні. Перший це правова ідеологія, тобто ідеї, погляди, принципи, концепції, теорії. Вона є складовою частиною ідеології людини та формує саме загальне, філософське уявлення щодо права. Важливо не забувати, що вона може бути не тільки груповою, але й особистою. Кожна розвинута держава має свою ідеологію. На даний момент Україна знаходиться на шляху до розбудови соціальної, правової та демократичної держави. Ця ідеологія прописана, перш за все, в Конституції України.

Другим компонентом правосвідомості є правова психологія, тобто почуття, емоції, настрої, ілюзії, мотиви, переживання, тобто емоційне ставлення до права. Право має великий вплив на психіку людини та усвідомлюється саме через неї. Вона не є логічною та формується стихійно. До проявів правової психології

можна віднести природжене відчуття справедливості або повагу до прав та обов'язків людини та громадянина. Правова психологія не є точною, це дуже індивідуальна структура, яка по-різному проявляється в усіх суб'єктів права в незалежності від життєвих обставин. Право, що містить весь потенціал правової психології, відкриває ресурс саморегуляції.

Також у структурі правосвідомості існують ще два другорядних елемента: індивідуальні знання про право, тобто рівень правових знань кожної окремої особистості, котрий впливає на сприйняття права в цілому; та особисті цінності індивіда, що являють собою систему переконань та особистий досвід, спираючись на котрі людина оцінює різноманітні правові явища.

Соціальне регулювання у суспільстві найчастіше здійснюють релігія або звичай. Поряд із ними стоїть право як одне з найбільш впливових соціальних регуляторів. Право виражає владу, правила та санкції. У сукупності ці способи регулювання виховують в людині добро, порядність та справедливість, очолюють загальнолюдські цінності та мораль.

Виникнення правової свідомості є результатом еволюції суспільства в цілому від міфологічної свідомості до логічної, а від логічної – до правової та підвищенням ролі права у процесі регулювання суспільних відносин. Правосвідомість пройшла довгий історичний шлях і змінювалася залежно від багатьох соціальних, політичних, історичних та інших зовнішніх факторів. Спочатку з'явилося просте розуміння права, потім утворилося особливе ставлення до права як до окремого явища і тільки після цього виокремилась правова поведінка суб'єкта. На процес формування правосвідомості можуть впливати багато чинників, такі як культура суспільства, інтелектуальний потенціал групи людей та окремої особистості, умови та рівень життя, а також правовиховна робота щодо формування об'єктивної правосвідомості та правової ідеології. [4, с. 553-555]

Специфіка правосвідомості полягає в тому, що воно сприймає, а потім і відтворює життєві реалії через призму справедливого, праведного, вільного. Воно вимагає встановлення загальнообов'язкових норм поведінки.

Правосвідомість окреслює межі правового і не правового, правомірного і протиправного. Воно вимагає юридичних заходів для забезпечення права. На відміну від інших форм свідомості правовій більшою мірою притаманні формалізованість, визначеність і категоричність. Але в першу чергу правосвідомість зорієнтована на створення всіх умов для здійснення прав людини і громадянина.

Слід відзначити, що саме право має великий зв'язок з мораллю, бо без неї воно просто немислиме. Право це лише мінімум моралі, котрий має юридичну оформленість. Саме моральне виховання при правильному напрямку дії забезпечує належний рівень правової культури. Необхідно поступово видалити з українського суспільства негативні явища, що руйнують духовну та моральну основу народу. Такі явища вносять розлад у суспільство та знецінює такі важливі поняття, як патріотизм, честь, совість.

Демократія нинішнього світу вимагає від громадянина не тільки знання правових норм, законів, а й безпосередньої політичної активності, усвідомлення власної ролі в житті суспільства та відповідальності за долю своєї держави. Сучасним завданням правової освіти є виховання духовної, відповідальної, моральної, національно свідомої людини. Така людина ніколи не переступить за межу, визначену законом. Здорова і вірна правосвідомість – ось чого потребують держава і право для свого подальшого процвітання [5, с. 553-555]

Правосвідомість виконує багато завдань. Однією з найважливіших функцій є регулювання суспільних відносин шляхом впливу на свідомість людини. Без правосвідомості не може існувати право та держава, тому що ці поняття дуже тісно пов'язані між собою та утворюють цілісну систему. Правосвідомість всебічно допомагає існуванню чинного законодавства, права, держави.

Не менш важливою задачею є ідеологічна функція, котра формує в людині правильне світобачення, вихвалює такі безцінні ідеали, як справедливість, моральність, принциповість та інше. Правосвідомість виховує в людині ставлення до права як до найвищого соціального інституту в суспільстві.

Інформативно-пізнавальна функція також є невіддільною частиною правосвідомості. Завдяки їй у людини є можливість скласти уявлення про чинне право, його норми та форми, права та обов'язки.[4, с 556-557]

У сучасному суспільстві існує багато варіацій деформації правосвідомості. Будь-яке відхилення від її норми є небезпечною як для держави, так і для суспільства в цілому. Деформація проявляється у викривленні уявлень про право як один з найважливіших соціальних інститутів та його цінність. Не можна оминати стороною це явище у нинішньому світі, тому вважаємо доцільним зупинитися на характеристиці форм деформації правосвідомості та їх вияві у поведінці суб'єкта:

1. Правовий нігілізм – велика та небезпечна форма деформації правового мислення, що проявляється від найменшого (просто скептичне ставлення до права) до свідомого ігнорування будь-яких законів та злочинства. Форма такої деформації може проявлятися в баченні суспільства без держави та права взагалі, але на зміну цим інститутам суспільства нігілісти запропонувати нічого не можуть. Відсутнє розуміння того, що суспільство без держави та права може просто припинити своє існування. Держава виконує найголовніші соціально регулюючі функції, без яких перестане існувати право, законність, справедливість та інше. Таким чином суспільство без держави буде диференційовано на окремі частини в стані хаосу. Також слід наголосити на необхідності розмежування об'єктивної критики чинного державного ладу та нігілізму.

2. Правовий ідеалізм. Ця форма деформації виявляється в занадто романтизованому уявленні держави та права, перебільшення реальних його можливостей. Ідеалізм має протилежну нігілізму суть, але від цього він не стає менш небезпечним. Навпаки, правовий ідеалізм є однією з найбільших загроз для суспільства та займає своє місце поряд із нігілізмом. Необ'єктивна оцінка права призводить до того, що від нього очікують набагато більше, ніж воно реально може дати громадянам.

3. Правовий інфантилізм також являється дуже розповсюдженим у суспільстві. Виявляється він у необґрунтованій впевненості особи щодо своєї обізнаності в правах та обов'язках. Така деформація найчастіше зустрічається у робітників правоохоронних та державних органів, що не здобули якісну юридичну освіту. Інфантилізм також має свій негативний вплив, але вже значно м'якший, аніж, наприклад, правовий нігілізм.

4. Правова демагогія проявляється в легковажному ставленні до держави та права, а, найголовніше, у використанні їх для досягнення власних цілей. Цікаво те, що особа розуміє значущість права, цінність держави, але впливає на окремих осіб або громадські організації для формування одностороннього або викривленого уявлення про правову дійсність. Знайомим всім прикладом може бути агітаційна компанія перед виборами та референдумами, так званий «чорний піар» [6, с. 544-548].

Найбільш небезпечною формою деформації на думку наукової спільноти є правовий нігілізм, який полягає в байдужості та зневаги до права, закону та зрештою правопорядку. Правовий нігілізм знаходить своє зовнішнє відображення у відмові від традиційних моральних і культурних цінностей, соціальній апатії, агресивності, конформізму, недосвідченістю та ін.

В Україні, яка стала на шлях до просування демократії та правовій країні, де застосовуються принципи верховенство права і правового закону, а боротьба з деформацією правосвідомості повинна розглядатися як пріоритет національної влади та всього суспільства. На рівні національної політики слід сформулювати комплекс спеціальних заходів для боротьби з деформацією правосвідомості, зокрема правового нігілізму. Ці сфери включають: завершення конституційних, правових, адміністративних та судових реформ; подолання політичних та економічних криз; підвищення ролі та ефективності роботи судів; вдосконалення організації та забезпечення ефективності правоохоронної системи; організація систем юридичної освіти для ефективного запобігання злочинності; високоякісна підготовка та перепідготовка юридичних кадрів та інше.

Правова держава безсумнівно є гарантом створення умов правової захищеності як суспільства в цілому, так і кожного окремого громадянина. Інтеграційні процеси та соціально-економічні реформи в Україні істотно вплинули на суспільну свідомість та, зокрема, правосвідомість як одну з його форм. Відображенням цього є зміни праворозуміння, законності, правопорядку, правотворчої та правозастосовчої практики, юридичної культури, прав та свобод людини і громадянина. У таких умовах неабиякого поступу зазнала правосвідомість, яка є одним з найважливіших нормативно-організуючих та стабілізуючих факторів, адже поряд з іншими юридичними засобами, правосвідомість істотно впливає на поведінку людей, колективів, формує необхідні орієнтири, позитивні погляди, цінності, пов'язані з їх правомірною діяльністю, освоєнням правової дійсності [7, с. 1268].

Акцентуємо увагу на тому, що юридична освіта безсумнівно є особливим видом професійної підготовки, вона забезпечує підготовку нового покоління професіоналів, які й формують правову державу. На нашу думку, проблематика пов'язана з формуванням правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти – комплексна. Вона містить в собі складну політичну, кримінальну ситуацію в країні, а також розповсюдження правового нігілізму.

Серед проблем професійної юридичної освіти, вважаємо доцільним виокремити формування правової поведінки, яка безпосередньо пов'язана з рівнем правової свідомості, а саме системою правових понять, переконань, ставлення до чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з таким правом [8].

На думку С. С. Алексєєва, ключовим моментом правової свідомості є визнання цінностей природного права, прав та свобод людини, а також уявлень про сучасний позитивний закон і як він відповідає природному праву, правовим цінностям й ідеалам [9, с. 207].

Зазначимо, що правова свідомість здобувачів вищої юридичної освіти безумовно є гарантією принципу верховенства права в українському суспільстві, засобом регулювання суспільних відносин та утворюючим фактором

демократичної, правової держави в цілому. Характеризуючи правосвідомість здобувачів вищої юридичної освіти необхідно згадати про значний ступінь сформованості, соціальну адекватність, цілісність, активну життєву позицію і, безсумнівно, знання базових нормативно-правових актів.

Отже, виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що юридична освіта – один з базових чинників формування правової свідомості у здобувачів вищої юридичної освіти. Вона буде дієвою за умови відповідності сучасним вимогам та потребам: наявності науково обґрунтованої методології та інноваційних освітніх засобів, а саме хронологічних навчальних планів, конкретних дидактичних методів, розвиненої інфраструктури, продуманої стратегії й обґрунтованої тактики навчання, кваліфікованих науково-педагогічних кадрів і фахівців [10, с. 25].

Вважаємо доречним навести і деякі особливі, специфічні риси, притаманні правосвідомості здобувачам вищої юридичної освіти, з-поміж яких, варто вказати на максимальне прийняття зовнішніх впливів та інновацій, місцями наївний ідеалізм, домінування емоцій над раціональними чинниками, суперечливість, імпульсивність, жага до справедливості, динамічність і нестійкість. У зв'язку з вищезазначеним, правосвідомість здобувачів вищої юридичної освіти схильна до деформацій, серед яких можна вказати на правовий нігілізм, дилетантизм, безсистемність правових знань, правовий інфантилізм тощо [7, с. 1270].

Отже, існує об'єктивна необхідність розробки та впровадження програми підвищення рівня правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти, яка буде спрямована, як відзначають В. Л. Сліпчук та А. В. Колодій [7, с. 1271], на визнання правової освіти одним з визначальних чинників формування правосвідомості шляхом:

- 1) підтримки та заохоченням здобувачів вищої юридичної освіти вищими навчальними закладами в процесі навчання. Наприклад, проведенням конкурсів, вікторин, круглих столів задля формування здорової конкуренції, стійкої та

діяльної позиції, ініціативності та жаги до перемоги знань та досвіду над бездіяльністю;

2) створення необхідного, сучасного та комфортного простору для навчання та духовного розвитку;

3) проведення міжрегіональних та міжнародних обмінів здобувачів вищої юридичної освіти задля розширення світогляду студентів та їх самовдосконалення;

4) зміни підходів до заінтересованості в набутті практичного досвіду. Як студенти, так і роботодавці повинні розуміти об'єктивно існуючу необхідність у кваліфікованих фахівцях;

5) заохочення здобувачів вищої юридичної освіти до вивчення та дослідження теорії права та держави, філософії права задля повного та всебічного розуміння складності та багатогранності права в цілому;

б) підтримки ініціатив та проектів здобувачів вищої юридичної освіти та молодих юристів;

7) дотриманням поваги до людської гідності між здобувачами вищої юридичної освіти та викладачами;

8) вдосконалення освітнього процесу та навчальних програм, які повинні бути спрямовані на практичне застосування та базуватися на реальних потребах суспільства у сфері права.

Для досягнення цього необхідно сформулювати в доступних для здобувачів формах систему знань з питань держави і права та:

1. Активно розвивати їх правові знання шляхом систематичного розширення і поглиблення інформації з проблем права в прямому взаємозв'язку з навколишнім життям.

2. Виховувати повагу до права і принципам законності як основу високої моральності і справедливості, а також активну громадянську позицію, нетерпимість до правопорушень.

3. Прищеплювати навички правомірної поведінки як обов'язкового і загального.

4. Виробляти потреби і вміння активно захищати в установленому законом порядку права та інтереси як їх власні, так і громадські.

Говорячи про підвищення рівня правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти, не можна не згадати про юридичні клініки, які діють на підставі наказу міністерства освіти та науки України від 03.08.2006 р. «Про затвердження типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» [11], згідно з яким юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом 081 «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Метою діяльності юридичної клініки окрім підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей, є формування правової культури громадян; підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності, що в сукупності безсумнівно сприяє розвитку правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти.

Відтак, вважаємо доречним згадати досвід роботи юридичної клініки Маріупольського державного університету. Студенти 3 курсу спеціальності «Право» отримали грант на реалізацію правопросвітницького проекту «Studconsult» який допоміг у вирішенні проблеми надання безоплатної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення шляхом залучення студентів-консультантів Юридичної клініки університету [12]. Так, окрім практичної допомоги, студенти підвищили рівень правової освіти маріупольців. А саме провели лекції для школярів і круглі столи для студентів юридичних спеціальностей. Така діяльність здобувачів вищої юридичної освіти є одним з елементів підвищення та розвитку правосвідомості та заслуговує на запозичення іншими навчальними закладами.

На нашу думку доцільно детальніше зупинитися на проведенні заходів юридичної спрямованості. Іншими словами, мова йде про конкурси, вікторини та грантові програми, які безпосередньо впливають на підвищення рівня

правосвідомості у здобувачів вищої юридичної освіти. Так, зазначені заходи зазвичай спрямовані на заохочення студентів до детального вивчення і дослідження окремого практичного чи теоретичного юридичного питання або ж проблеми, що безсумнівно сприяє розвитку правосвідомості студентів через розширення обсягу уявлень та знань про право в цілому.

Прикладом цього може слугувати конкурс на кращий соціальний ролик «Правовий інформатор» від Регіонального центру з надання БВПД у Донецькій та Запорізькій областях, в якому взяли участь студенти Маріупольського державного університету 4 курсу спеціальності «Право» [13]. Так, здобувачі вищої юридичної освіти зняли ролик про нагальну проблему сучасності – домашнє насильство, де висвітлили це явище зі сторони юридично необізнаного громадянина, а також надали консультацію чи, іншими словами, рекомендації щодо подальших дій потенційної жертви.

На нашу думку, слід заохочувати студентів до участі в подібних конкурсах, адже це не тільки можливість для студента проявити свої творчі якості, а й безцінний досвід участі в інформаційній компанії щодо поширення юридичної обізнаності серед громадян України, що в свою чергу безпосередньо пов'язане з розвитком правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти.

Висновки. Формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти має здійснюватися в освітньому процесі вузу, в умовах спеціальної організації правової освіти, навчання і виховання майбутніх фахівців. Правова освіта в вузі як організована і цілеспрямована діяльність спрямована на формування правосвідомості. Процес формування правової свідомості при професійній підготовці у ВНЗ складається з наступних базових аспектів: можливість вищої професійної освіти через правове навчання і правове виховання вплинути на правову соціалізацію студентів; становлення конкурентоспроможного фахівця-правника з розвиненою правосвідомістю, яке забезпечить продуктивне здійснення професійної діяльності і дозволить продемонструвати професійні знання, вміння, навички; формування моделей поведінки в суспільному житті і професійній діяльності спирається на цінності

суспільства і вимоги закону через правосвідомість здобувачів вищої юридичної освіти; формування у здобувачів вищої юридичної освіти активної громадянської позиції через розбудову громадянських якостей і активізації громадянських дій за допомогою правосвідомості.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем формування правосвідомості здобувачів вищої юридичної освіти і формування життєвих цінностей в умовах модернізації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридичний словник за ред. академіків АН УРСР Б. М. Бабія, В. М. Корецького, члена-кореспондента АН УРСР В. В. Цветкова / Головна редакція української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР. Київ. 1974. С. 846.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. Т. 5. 2003. С. 736. URL: file:///C:/Users/Xiaomi/Downloads/Nchnpu_018_2015_30_16.pdf
3. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
4. Теорія держави і права: підручник. / За редакцією О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко, Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
5. Огороднійчук І. А. Розвиток правової свідомості і правової культури. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_39\(4\)_12.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pspo_2013_39(4)_12.pdf)
6. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України

М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

7. Сліпчук В. Л., Колодій А. В. Проблеми формування правової свідомості студентів-правників у вищих закладах освіти України та засоби їх вирішення. Матеріали IV міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний рух науки» присвячена головній місії Міжнародного електронного науково-практичного журналу «WayScience» – прокласти шлях розвитку сучасної науки від ідеї до результату. 6-7 грудня 2018 р. Дніпро, 2018. 1602 с.

8. Віхров О. П. Теорія держави і права: курс лекцій: навчальний посібник. Чернігів: Чернігів, 2015. 304 с.

9. Алексеев С. С. Теория государства и права: учебник для вузов. Москва: Норма, 2005. 496 с.

10. Коршунова І. М. Формування правосвідомості студентів у системі юридичної освіти. *Право і суспільство: Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики*. №6. 2015. С. 19-26.

11. Про затвердження типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 № з0956-06 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення 28.12.2020).

12. Студенти МДУ отримують фінансування на реалізацію правопросвітницького проекту «Studconsult». URL: http://mdu.in.ua/news/studenti_mdu_otrimajut_finansuvannja_na_realizaciju_ppravoprosvitnickogo_proektu_studconsult/2019-11-28-3435 (дата звернення 28.12.2020)

13. Студенти юрклініки «Studconsult» вирішили долучитися до інформаційної компанії на тему домашнього насильства. URL: <https://fb.watch/2GQzebWGeY/> (дата звернення 28.12.2020)